

A humanista vita.

Angol unitárius testvéreink között a nyáron egy nagy irodalmi vita folyt le. A vitára az adott alkalmat, hogy az *Inquirer* című londoni heti folyóirat hasábjain megjelent egy humanista kiáltvány, melyet kilenc amerikai unitárius lelkész is aláírt. Amerikában humanizmus címen több szellemi mozgalom ismeretes. Ez a mozgalom magát „vallásos humanizmus”-nak nevezi. Azért is adta ki e kiáltványt, hogy a különböző hasonló nevű mozgalmaktól meg tudják különböztetni.

A kiáltvány a következő 15 pontból áll:

1. A vallásos humanisták szerint a világ nem teremtett, hanem maga magától áll fenn.

2. Az ember a természetnek egy része; a világból a fejlődés folyamán emelkedett ki.

3. Elveti a test és lélekről való hagyományos duálisztikus nézetet, mert az életet egységnek tartja.

4. A humanizmus tudja, hogy az ember vallásos kulturája és általános műveltsége, amint a történelem és embertan előadja, folytonos fejlődésnek az eredménye, melyekre a természetes környezet és a társadalmi örökség hatással volt. Az egyént nagyon átalakította a kultúra, amelyben született.

5. A humanizmus állítja, hogy a modern tudomány által megismert természet lehetetlenné teszi az emberi értékeknek valamely természetfölötti, avagy a világegyetemre vonatkozó biztosítékait. Ellenkezőleg a humanizmus nem tagadja a még föl nem fedezett valóságok lehetőségét, de attól nem tágít, hogy minden valóság és érték meghatározásának az útja az értelmes vizsgálódás és az emberi szükségletekkel való egybevetés. A valóság eredményeit és terveit a tudományos szellem és módszer segítségével kell, hogy formulázza.

6. Meg vagyunk győződve, hogy a theizmusnak, deizmus-

nak, modernizmusnak és az „uj gondolat” számtalan változatainak az ideje elmúlt.

7. A vallás az emberileg jelentő cselekedetekből, tervekből és tapasztalatokból áll. Ami emberi, nem lehet külön választva a vallástól, amely a munkát, művészetet, tudományt, bölcséletet, szeretetet, boldogságot, újrateremtést — szóval mindazt, ami a maga helyén kifejezője a művelten kielégítő emberi életnek. A szent és a világi között való megkülömböztetés többé nem tartóható fenn.

8. A vallásos humanizmus azt tartja, hogy az emberi élet célja az emberi személyiség teljes megvalósulása és ennek a kifejlődését és teljesülését is mostan keresi. Ez a megfejtése a humanista társadalmi szenvedélynek.

9. A humanista vallásos érzelmeinek nem az imádság és könyörgés régi szokásaival, hanem a személyes élet emelkedett érzületével és a társadalmi jóllétet előmozdító igyekezetével ad kifejezést.

10. Ebből következik, hogy olyan külön vallásos érzelem és életirány nincsen, amelyet eddig a természetfölöttibe vetett hittel kapcsoltak össze.

11. Az ember meg fogja tanulni, hogy az élet válságát a dolgok természetes és valószínű voltában figyelje. A nevelés erősíti, a szokás támogatja az okos és férfias magatartást. Komolyan hisszük, hogy a humanizmus a társadalom és lelki egészség útján fog haladni s meggyöngíti az érzelgős és valótlan reményeket s a sóvárgó gondolkozást.

12. Abban a hitben, hogy a vallásnak az élet örömeinek növelésére kell munkálkodnia, a vallásos humanisták erősíteni igyekeznek az emberben levő teremtő erőt oly vívmányok elérésére, amelyek az élet beteljesülésére vezetnek.

13. A vallásos humanisták azt állítják, hogy minden társaság és intézmény az emberi élet beteljesüléseért van. A humanizmusnak célja és programja ily intézmények okos megbecsülése, átalakítása, ellenőrzése és igazgatása az emberi élet kilátásainak növelésével. Természetesen a vallásos intézmények, ezek szertartásos formái, egyházi módszerek s gyülekezeti tevékenységek ujraszervezendők, még pedig olyan gyorsan, amint csak lehet, hogy a modern világban hathatósan működhessenek.

14. A humánisták erősen meg vannak győződve arról, hogy a fennálló haszonkereső társadalom nem kielégítő és hogy gyökeres változásra van szükség a módszerben, ellenőrzésben és indító okaiiban. Egy társadalmilag rendezett, -összeműködő rend szilárdítandó meg, hogy az életre szolgáló javak felosztása kielégítőbb legyen. A humánizmus végső célja egy szabad és egyetemes társadalom, melyben a nép szabadon, önként és tudatosan együtt működik a közös jóért. A humánisták azt kívánják, hogy a megosztott élet és világ mindenkivel közös legyen.

15. Állítjuk, hogy a humanista akarata a következőkben jut kifejezésre: a) Megerősíteni inkább, mint tagadni az életet; b) megvilágítani inkább az életlehetőségeket s nem pedig elmenekülni azoktól; c) arra törekedni, hogy mindenkinek s ne csak keveseknek legyen kielégítő élete. A humánizmust ezen pozitív erkölcsi alap és szándék vezeti s ebből származik minden kilátása, technikája és igyekezete.

Ime a kiáltvány! Lássuk most az angol véleményeket, melyek a megjelenés után spontán megnyilvánultak. Egy tekintélyes csoport már azért is tiltakozását fejezte ki, hogy ilyen tartalmu irat az *Inquirer*-ben megjelenhetett. „Mi nagyon sajnáljuk az olyan kiáltványnak leközlését, amely alkalmas olyan benyomás keltésére (mert bizonyos unitárius lelkészek aláírták, hogy az unitarizmus név megegyező a nem theista humánizmussal. A mi templomaink az Isten imadására és az ember szolgálatára épültek“. (*Inquirer*, 1933. jun. 17. 294 lap). Azok között, akik már a közlés pusztja ténye miatt is komolyan tiltakoztak, legsúlyosabb név a McLachlan és Schroeder neve. Mindketten a manchesteri College tanárai.

Voltak aztán olyanok, akik osztották a szerkesztőnek azt az álláspontját, hogy a kiáltvány nyilvánosságra való hozatala nem hiba, mert az olvasóknak joga van az ellenkező vélemény kifejezésre juttatására. Ezek között Hall Alfréd, az angol unitárius társulat jelenlegi elnöke, akinek magyar nyelven is olvashatjuk egy könyvét (*Egy unitárius hit világa*) egy tárgyilagos cikkben bírálta meg a kérdést. Kimutatta, hogy a humánizmusnak módszerben és tartalomban van közös vonása az unitarizmussal, a társadalom javaira, az élet értékeinek igazságosabb felosztására vonatkozó nézetét magáénak vallhatja az unitarizmus, de az unitariz-

mus az életet, az élethivatást nem tudja elképzelni anélkül, hogy a láthatatlanokra, az örökkévalókra az Istenre ne gondoljon.

Sokan hibáztatják, hogy miért mondja magát ez irányzat valóságosnak és egyszerűen atheizmusnak, istentelen irányzatnak minősítik. Ezen rövid ismertetés után elmondjuk erről a tárgyról a magunk szerény véleményét is. Mi ezt a mozgalmat nem tartjuk fontosnak a mi egyházi életünk szempontjából, mert nálunk az említett humánizmus csak importcikk. De, mert behozták és a név után, amely nagyon vonzó, nagyon téves nézetek vannak róla forgalomban, szükségesnek tartottuk magát a manifesztumot ismertetni. Ez a humánizmus már nem azonos a régi hasonnevű irányzattal. Abban az ember fontossága mellett még nem veszett el az Isten, nem tagadták a lélek lételet, legfőnnebb az ember nagyobb fontosságot nyert benne. De a legnagyobb unitárius szellemek Angliában és Amerikában, az egy Parker Tivadar kivételével, nem eveztek a régi humánizmussal egy csónakban. Gordon Sándor a legnagyobb angol unitárius történetíró 1879-ben Parkert erősen meg is bírálta volt e miatt. Amint a föntiekből látható, az angol unitáriusoknál sincsen e mozgalomnak semmi talaja.

Nem is lehet. A vallás a mi nézetünk szerint együtt halad a tudománnyal, de a tudománynak lényege, célja, rendeltetése egészen más, mint a vallásnak. Néha még a módszere is más. A vallás nem szolgálja a tudománynak, sem a tudomány a vallásnak. Ketten egymás mellett jól megférnek a lélekben, sőt összhangú lélek csak a hitnek és tudásnak összhangjával képzelhető el. A vallás éppen olyan való ténye (realitása) a léleknek, mint a tudomány. Csakhogy a vallás világa kihat az élet teljességére, a mindennapi tapasztalati tényektől kezdve az örökkévalóságig, a tudomány pedig megmarad e sokkal szűkebb, zártabb világban. A gondviselő, teremtő Istenben való hit nemcsak hogy nem zárja ki egy jobb társadalmi berendezkedés, egy testvéries társadalom eljövételét, hanem éppen előírja. Ezt nevezzük mi az evangélium nyelvén Isten országának. Az Isten országa fogalmában minden benne van, amit a humanisták a jobb társadalmi berendezkedésre vonatkozólag programjukba fölvettek.

El lehet képzelni nemes erkölcsiséget vallás nélkül is. Ez azonban kivételes jelenség. Ez az emberi társadalom azért olyan szerencsétlen, hogy a keresztény vallás még csak külsőleg van

elterjedve; a festés a Krisztus színeit mutatja, de a benső lényeg Hobbes Tamás és Nietsche lelkét képviseli. Előbbi azt mondta volt: „Az ember az emberre nézve farkas”. Utóbbi pedig azt hirdette, hogy az embernek a hatalom a legnagyobb boldogsága és a hatalmasoknak joga van a maga érdekében letiporni mindent. Szerinte a Jézus erkölcstana a rabszolgák erkölcstana. Ezt a felfogást vallja a történelmi materializmus, amely a bolsevista Oroszországban hadat üzent a vallásnak. De igazi erkölcsiség csak vallással kapcsolatosan működhetik az egész emberiség javára. Nekünk igaz, tiszta, bensőséges vallásosság kell. Az unitarizmus nemcsak egy szellemi irányzat, hanem mély és igaz szellemi vallásosság. Az említett humánizmus spiritualis pozitívizmus (Alfred Hall szerint), a mi irányzatunk szellemi vallás. Mi Istennel haladunk és nem Isten nélkül. Isten dicsőségére, az ember és az emberi társadalom jelen és jövő üdvösségére. *Benczédi Pál.*

Parkban.

Itt tarka virágok közül
Szökik egy kut a magasba.
Finom fátylakat sző a napsütésben
A visszahulló víz.
A medence márvány,
Körül zugó tölgyek
S rengeteg erdő.
Ember nincs.
Csak én.
Én, aki egyedül birkozom a rengeteggel,
Hulló fátylakon át lesve a szívárványt
S szívem hangosan ver.
Tündér jön.
Lenge fátylakkal takart
Fénylő mesztelenség.
Eh, eszetelenség. Vagy látomás.
De nem! Fájánsz korsóval karján
Áthajlik a medence márvány peremén.
Karjáról lecsuszik az edény
S a finomra szitált, porzó szemeken
A szüzek vágya csillog át felém:
S én megyek, megyek a tündér után,
Gyermekként, egyedül és bután,
Mintha nem tudnám,
Hogy minden hiába!

Fekete Lajos.